

Tuomo Turja

Myytit ja rituaalit mediakasvatuksessa

Kuvitellaanpa luokkahuonetta, kun tunti ei ole vielä alkanut. Oppilaiden oma koulukulttuuri, koulun alakulttuuri, vallitsee luokassa tuottaen mediasuhteiden kaikuja oppilaiden näkökulmasta. Opettajanhuoneen osakulttuurissa, jossa toiset mediasuhteiden kaiut kimpoilevat, opettaja valmistautuu pitämään viestintäkasvatustunnin.

Opettajan luokkaantulo tietää (v)alistusdiskurssin uusintamista. Sekä opettajan että oppilaiden mediadiskurssit piiloutuvat laukkuihin ja pulpetteihin; sarjakuvat, levyt, kasetit ja tietokonepelit häipyvät, samoin jutut ohjelmista, elokuvista, konserteista ja peleistä. Niiden tilalle astuu kasvatustiete.

Nyttemmin viestintäkasvatuksesta ollaan siirrytty paremmalta kuulostavaan viestintäopetukseen. Mediamateriaalia käytetään hyväksi eri aineiden opetuksessa, ja opettajan auktoriteetti on ainakin periaatteessa, vastavuoroisen oppimisprosessin nimissä, asetettu kyseenalaiseksi.¹ Oppilaat saattavat jo innostuakin asiasta, tosin vain koulun rationaalisissa kehyksissä.

Tiedollis-tekniisen, mekanistisen rajauksen takia mediaviestintä, tai paremminkin mediasuhteet, näyttävät jäykiltä ja elämättömiltä. Päästäkseni paremmin elävään mediakulttuuriin kiinni olen ryhtynyt tarkastelemaan myyttisiä mediasuhteita.²

Mediasuhde käsitteessä

Median ja katsojan välinen suhde on minulle keskeisempi kuin median ominaisuudet ja tuotanto-

prosessi tai katsojan (kuuntelijan, lukijan) ominaisuudet ja katsomisprosessi. Puhe median käytöstä on vain rationaalinen tie hahmottaa mediasuhdetta, tilannetta, jossa katsoja luo olemisensa suhteiden verkostoa itselleen mielekkäällä tavalla. Tätä luomista ei voi osuvasti kuvata sanoilla 'järkiperäinen' tai 'tarkoituksenmukainen' ainakaan silloin kun keskitytään *nautinnollis-ritualistiseen olemiseen*.

Samaten puhe erilaisista teksteistä ja tekstien lukemistavoista jää tässä yhteydessä sivuun. Tätäkin tietä voidaan päästä pitkälle, jos "teksti" ja "lukeminen" ymmärretään kulttuurisesti hyvin laajoina ilmiöinä Marshall McLuhanin mantran "media is the message" -tyyliin. Tekstien ja niiden ehdotettujen ja toteutettujen lukemistapojen pyörittely esittäisi kuitenkin mediasuhteen varsin jäykästi ja kömpelösti.

Puhe vuorovaikutuksesta sopii paremmin kuvaamaan käsitystäni mediasuhteesta. Tällöin nimittäin korostuu median kanssa yhteydessä olemisen prosessiluonne, jossa suhde on tarkastelun keskipisteessä. Vuorovaikutus ilmenee kahdensuuntaisena subjektin ja objektin toimintana, vuorottelevana yksisuuntaisena vaikuttamisena. Vuorotellen sekä katsoja että media vaikuttaa ja vaikuttuu.

Kokonaisvaltaisesti mediasuhdetta voi kutsua *yhteisvaikutukseksi* ja yhteisolemiseksi. Subjektin ja objektin sijaan viestintä suhteena, yhteytenä, on ensin olemassaoleva olio ja määrittää subjektin ja objektin eli eron.³

Subjekti-objekti -jaottelun pitkä perinne aina Des-

cartes'n ajoista alkaen on hämärtänyt ja hämärtää yhä subjektienvälisen yhteyden näkemistä. Siksi vuorovaikutusmalli voi toimia jonkinlaisena karkeana yksinkertaistuksena siitä, miten yhteys toimii.

Tarkastelen mediakasvatusta enkä Opetusministeriön viestintäkulttuuritoimikunnan virallistaa viestintäopetusta. Peruskoulun oppiaineeksi otettiin 70-luvulla joukkotiedotuskasvatus. Nimi muutettiin 80-luvulla viestintäkasvatukseksi lähinnä siksi, että mukaan haluttiin ilmaisutaitojen opetusta. Seuraavalla vuosikymmenellä siirryttiin viestintäopetukseen, koska kasvatus-sanasta katsottiin tulevan ikäviä mielikuvia.⁴

Mediakasvatus voi siis olla yhtä hyvin mediaopetusta, mutta ei viestintäopetusta. En näet käsittele *ilmaisutaitojen* opetusta lainkaan. Se on niin tärkeä asia, etten edes yritä sekoittaa sitä mediakasvatukseen. Itse asiassa ilmaisullisuuden rohkaisemiseen on tarvetta, sillä Suomessa ilmaisutaidot ja niiden opetus ovat perinteisesti olleet retuperällä esimerkiksi angloamerikkalaisiin kouluihin verrattuna.⁵

Onko kasvatuksessa mieltä?

En halua antaa selkeitä ohjeita mediakasvatuksen toteuttamisesta kouluissa tai muissa opetustilanteissa, semminkin kun koko oppiaine on ongelmallinen. Jos mediakasvatusta halutaan kehittää, *mielekkyyys* on tärkeämpää kuin juhlatavoitteet tai yksityiskohtaiset ohjeet opetussisällöistä ja -materiaaleista.

Mielekkäässä mediakasvatuksessa on olennaista opettajan ja oppilaiden suhteen mielekkyyttä, ei opettavan tiedon sisältö. Vastaavasti viestinnässä tietoon itseensä tuijottaminen hämärtää sen olenaisuuden, että viestintäsuhteessa ihmisestä tulee sosiaalisempi olento kuin ennen sitä.

Olen lähtenyt pohdiskelussani siitä, että mielekästä mediakasvatusta tai viestintäopetusta on mahdollista toteuttaa. Toisaalta mielekkyyttä on tämän toteutuksen ehtona, mielekkyyttä ensisijaisesti jokaisen kasvuprosessiin osallistujan kannalta eikä esimerkiksi koulun, talouselämän, perheen, tai valtion kannalta.

Tämä mielekkyyttä on koulujärjestelmässämme vain osittaista tai suhteellista. Koululaisten, viestintäopetuksesta vastaavien opettajien, harvojen alan tutkijoiden ja Opetusministeriön viestintäkulttuuritoimikunnan tavoitteet tuskin menevät yksiin, eivät sen kummemmin näiden ryhmien sisällä kuin niiden keskenään.

Kouluinstituutiossa elävät syvässä opettajien ja oppilaiden väliset eturistiriidat, samoin opettajien ja kouluhallinnon väliset. Tutkijoiden intressit vaihtelevat samalla tavalla. Kuka lähtee olettamistaan lasten, opettajien tai koulun, kuka yhteiskunnan, valtion, talouselämän, kulttuurin eduista tai oman tieteellisen työnsä ja tieteenalansa eduista käsin

tutkimaan viestintäopetusta. Myös maapallon ja/tai ihmisen paras voidaan nähdä ensisijaisena, ja koko ajatus eturistiriidoista voidaan kyseenalaistaa.

Tietyllä tapaa tunnen itseni kerettiläiseksi viestintäopetuksen pyhässä valistushenkisyydessä. Omasta yli 20-vuotisesta koulutaustastani huolimatta, tai sen ansiosta, olen mieltynyt *Papalagit*-kirjan⁶ samoalaispäällikkö Tuiviin kuvaukseen 20. vuosisadan alun eurooppalaisesta koulunkäynnistä:

Samalla tavoin lapsille ehdetaan päähän niin paljon ajatuksia kuin niitä vain mahtuu. Heidän on pakko ahmia joka päivä tietty määrä ajatuskankaita. Vain terveimmät hylkäävät nämä ajatukset tai antavat niiden mennä päänsä läpi kuin verkkosilmistä. Useimmat kuitenkin rasittavat päätään niin monilla ajatuksilla, ettei siihen jää yhtään tilaa eikä sinne enää valoyllä. Sitä sanotaan "hengen sivistämiseksi" ja sekavaa tilaa, joka siitä seuraa, "sivistykseksi" (...) Papalagit (länsimaalaiset, TT) näyttävät meille omalla esimerkillään, että *ajattelu on ankara tauti ja vie ihmisen arvoa vain alaspäin*" (kursivointi TT:n).

Tuivii pitää koulunkäyntiä pelkkänä taudinlääkittämisenä, kun taas itse olen oppinut elämään oppineena asettamatta ihmisarvoani kyseenalaiseksi. Niinpä uskon koulunkäynnissä olevan *jotakin* mieltä, samoin viestintäopetuksessa. Tämä tekee sen tutkimisen mielekkääksi.

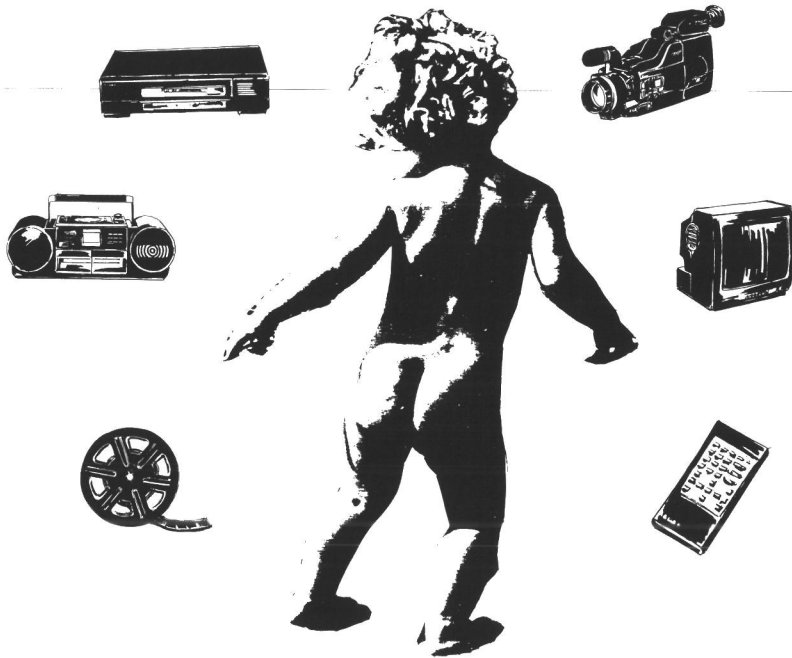
Mediahumala selviää?

Tuiviin näkemys lehdistöstä tai elokuvista on miltei yhtä synkkä. "Paperien tulva" täyttää ihmiset päivittäin tiedolla ja pitää meidät jatkuvasti eräänlaisessa humalassa. Elokuvat, varjomaailma, taas johdattaa meidät aineettomaan elämään, jossa keisarin uusia vaatteita ihailaan.⁷

Tuon huumeisen maailman malli on minullakin ollut mielessä mediasuhteita tutkiessani. Mediat päihdyttävät, johtavat harhaan, riistävät aidot, puhtaat elämäkseni. Tuivii halusi varottaa heimoaan valkoisen miehen valheista. Epätodellisuuden tuntua lisää se, että koko Tuiviin persoona voi olla myös jonkun antropologin havaintojen ja mielikuvituksen tuotetta.

Tuivii, "kuvitteellinen" tai "aito", eli maailmassa jossa ei ollut rahaa, tiedettä, koulua, lehdistöä, elokuvia, videoita, tietokonepelejä eikä nautintoaineita. Sen sijaan siellä oli Jumala tai jumalia, henkiä ja aineita, joita käytettiin uskonnollisissa rituaaleissa helpottamaan yhteydenottoa henkiin. Tämä on tietysti huuhaata niille, jotka uskovat tieteelliseen maailmankatsomukseen sekä kristilliseen ja/tai materialistiseen myyttimaailmaan.

Tuiviin näkökulmasta meidän maailmamme ja maailmankatsomuksemme ovat huuhaata tai petosta. Minä olen oppinut näkemään ne korkealle

kehittyneenä, luontoa mullistavana teknokulttuurina, jonka liikevoimana on jatkuva kilpailu ja määrällisen kasvun tavoittelu. Sittemmin on paljastunut globaalia ymmärtämättömyyttä ja virhearviointeja, jotka käsittääkseni johtavat tuon kulttuurin kuitumiseen tai romahtamiseen lähivuosikymmeninä.

Pragmaattisesti tarkasteltuna Tuiaviin näkökulma on todempi kuin se, jonka koulutiellä opin. Vaikka Tuiaviin maailma on hävinnyt tai häviämässä, se ei ole itse vaurioittanut itseään toisin kuin minun länsimainen maailmani. Kuitenkin minä pyrin elämään mielekkäällä tavalla tässä maailmassa ja uskon siihen pystyväni. Täällä on olemassa mahdollisuuksia toisenlaiseen tulevaisuuteen ja toisiin näkökulmiin, myös tieteessä tai mediakulttuurissa.

Myytti voi kehittyä

Koulussa matematiikan tai vieraan kielen opettaminen on aika selkeää; alat peruslaskutoimituksista tai tavallisimmista lauseista ja kieliopin kohdista ja etenet vuosien mittaan mutkikkaampiin asioihin.

Viestintäopetuksessa ei tällaista askelittain etenemisen kaavaa ole saatu toimimaan. Mielestäni sen on estänyt tietoon ja tekniikkaan painottunut viestintäkäsitys sekä se, että opettaja ei ole sen paremmin selvillä mediasuhteista kuin oppilaat ja silti hän opettaa näille "oikeat" (media-)viestinnän tiedot ja taidot.

Kun viestintää ei nähdä yhteytenä vaan mekanistisesti sanomien siirtona tai vaihtona eri välineiden avulla siten, että sanomilla on tietty paremmin tai huonommin objektiivista todellisuutta vastaava muoto ja sisältö, terminaatorit ja muumit häipyvät koululuokasta hauskeimmille mediamaille.

Jälkmodernistisen tai -strukturalistisen näkemyksen mukaan todellisuutta on olemassa vain tulkitoina, jotka syntyvät kokemustamme säätelevistä

ideolegioista, diskursseista tai myyteistä - mitä nimitystä sitten halutaankin käyttää.⁸

Nähdäkseni myytit vaikuttavat kokemuksiimme ja siten myös todellisuuksiimme kahdella tavalla. Toisaalta on olemassa myyttejä arkisesti minä tahansa uskomuksena tai käsityksen muodostuskaavana, jonka toimintaa ei huomata ilman erityistä tutkiskelua. Näin ymmärrettynä myytti helpottaa minä tahansa elämänilmion asettamista mielekkäällä tavalla osaksi maailmankokemustamme.

Toisaalta on erityisiä, pyhiä myyttejä, jotka käsittelevät koko olemassaolomme peruskysymyksiä, kaiken alkua ja loppua, elämän tarkoitusta. Näin ymmärrettynä myytti on jonkinlainen mielekkään olemassaolon kaava. Kenties käsitys elämän mieltömyydestäkin saa myyttisen muodon. Tällöin myytti antaa olemassaololle mieltä.

Mediasuhteiden pohdiskeluni taustalla on käsitys pyhien myyttien valjuuntumisesta, rapautumisesta tai häviämisestä samaan aikaan kuin länsimaista elämäntapaa on muovattu modernin yhteiskunnan malliin. Siihen malliin kuuluvia arkisia myyttejä voi sijoittaa sellaisiin kategorioihin kuin edistys, protestanttinen etiikka, vapaa kilpailu, objektiivinen tiede, rajaton kasvu.

Monet mediasuhteet tekee mielenkiintoisiksi tässä yhteydessä se seikka, että niissä arkiset ja pyhät myytit tanssivat keskenään eri tavalla kuin luonnehtimassani modernin yhteiskunnan arkisen tyyliä mallissa. Pyhät myytit ovat kuin arkikäyttöön otettu pyhäpuku, joka ei kuitenkaan kulu eikä tahriinnu. Smokkia voi käyttää farkkujen ja lenkkiossujen kanssa eikä iltapuku tärvelly kovassakaan työssä.

Mediakulttuurissa näyttää olevan demystisen, rationaalisen maailman vapaakaupunkeja ja kansallispuistoja, joissa mystisyys on hassusti kietoutuneena myyttittömyyden myyttiin. Mystiikka tanssii

mediasuhteissa yhä näyttävämmiin samalla, kun kovat materiaaliset arvot, rahatalous, ohjaa yksityisiä ja yhteisiä valintoja itsevaltiaan raskain askelin.

Liminoidit rituaalit jälkiteollisessa yhteiskunnassa

Mediasuhteissa tapahtuva pyhien myyttien, mystiikan, arkiikäyttöön ottaminen ja uskonnollisia rituaaleja muistuttavat mediarituaalit eivät ole merkinneet mediasuhteiden pyhittymistä. Eivät ainakaan siinä mielessä missä perinteiset uskonnot ja rituaalit ovat olleet pyhiä.

Van Gennep havaitsi heimokulttuurien siirtymäriiteissä vallitsevan yhdenmukaisuuden. Riitit jatkautuvat kolmeen vaiheeseen: preliminaaliin, liminaaliin ja postliminaaliin. Preliminaaliosassa yksilö erotetaan muusta ryhmästä määrätyn ajaksi, jolloin hän suoriutuu tietyistä kokeista, saa ohjeita tai vain pysyttelee eristäytyneenä muista. Tätä seuraa liminaali yhtymisjakso, jolloin osallistuja toteuttaa julkisen rituaalin, mikä muodollisesti tuo hänelle uuden aseman. Lopulta postliminaalissa vaiheessa hän palaa yhteisönsä uutena, muuttuneena, sosiaalisesti uudelleensyntyneenä ihmisenä.⁹

Rituaalien menestykselle on olennaista niiden jaksottaisuus, eivät yksittäiset rituaalihetket. Rituaalit jaksottuvat vanhojen tapojen rikkomiseen (preliminaali), kriisiin ja sääntöjen korjaamiseen (liminaali) sekä sääntöjen palauttamiseen ja uudelleen yhdistymiseen (postliminaali). Rituaali on kuin kynnyn ylitys sisään astuttaessa.¹⁰

Turnerin mielestä kynnysvaihe on rituaaleissa tärkein, tällöin ylitetään uusi raja - tähän voi verrata kokemusta kauhu elokuvista tai nautintoaineista¹¹ - ja kulttuurin luovuus on kiihkeimmillään.¹² Liminaalivaiheessa rituaaliin osallistujilla on ainakin hetkellinen vapaus normeista. Vaikka he eivät tällöin noudata yhteisönsä sääntöjä heitä ei suljeta sen ulkopuolelle.¹³

Rituaalien liminaalisuudessa tiivistyy yhteisöjen ja yhteiskuntien omavaltaisuus, joka estää deterministisen kehityksen. Liminaalisuuden omavaltainen puoli vastaa Gregory Batesonin kuvaamaa tilannetta, jossa elävän järjestelmän osat toteuttavat mielivaltaa ja silti järjestelmä kokonaisuutena on mielekäs.¹⁴ Näin yhteisö on joustava ja jatkuvasti kehittyvä, vaikka "melkein mitä hyvänsä saattaa tapahtua".¹⁵ Kaaoksen mielekkyys saa rituaalissa hahmon.

Liminaalisuus on Turnerin mukaan sukua narrihahmojen käyttäytymiselle. Kaikilla näillä hahmoilla on marginaalinen asema yhteiskunnassa; eri narrit ovat joko väliinputoajia, syrjäytyneitä tai alinta kastia. Yhteiskuntarauhaa ja -järjestystä säilyttävälle valta- ja auktoriteettisysteemille vastakkaisina narrit edustavat ihanteellista kaavaa yhteisöllisestä vuorovaikutuksesta. josta Turner käyttää

tästä nimeä *communitas*, vapaasti suomennettuna *ykseisö*. Se on horisontaalinen kuten kansalaisyhteiskunta. Siinä ihmisten välillä vallitsee ykseyteen kurottautuva läheisyyden tunne.¹⁶

Rituaalien liminaalisuudessa alistetut käyvät narrihahmojen tavoin piilevää kamppailua vallitsevaa ja alistavaa yhteiskuntarakennetta vastaan. Liminaalisuus voi kääntyä kumousten ja kapinoiden yhteydessä laajaksi muutosvoimaksi, mutta keskeinen merkitys on luovuus ja se helpotus, minkä vapaus tuo. Tällöin kehittyvät uusia metaforia, yhteiskunnallisten uudistusten ja uusien näkemysten ituja.

Liminaalisuus on puhdasta potenssia, missä yhteiskunnan ja kulttuurin osat erotetaan tavonomaista kuvaannollisista yhteyksistään ja yhdistetään uudestaan omituisiin ja kammottaviin hahmoihin. Hirviömaiset olennot, kuten eläimenpääjumalat ja naamioidut hahmot ovat tästä esimerkkejä. Ne eivät vain pelota esimerkiksi initiaatiouriin osallistujia sopeutumaan yhteisöön, vaan ne tarjoavat toisenlaisen todellisuuden mallin osallistujan sosiaalisen järjestyksen tajuun. Liminaalisuudesta kumpuavat siten myös uudet myytit ja rituaalit, se on näiden kehitysprosessia.¹⁷

Vaikka meidän länsimainen moderni yhteiskuntamme on rituaaleiltaan varsin voimaton, sillä on havaittavissa Turnerin mukaan yhteyksiä perinteeseen, vahvasti liminaaliseen kulttuuriin. Liminaalilinkaltaista osaa meidän kulttuuristamme Turner nimittää *liminoidiksi*, joka on toisaalta jääne liminaalista rituaalisuudesta, toisaalta uusien rituaalisuuden muotojen kehittäjä.¹⁸

Liminoidia rituaalistisuutta ei voi tarkastella samalla tavoin kuin liminaalia. Itse asiassa sanan "rituaali" käyttö on ongelmallista, koska se on kytetty liminaaleihin rituaaleihin, joihin tuskin on enää paluuta. Liminoidi rituaalistisuus liittyy pikemminkin joihinkin liminaalien rituaalien piirteisiin.

Liminoidit toimet ovat korostetun yksilöllisiä. Ollessaan valtakulttuurin katveessa ne ovat moniarvoisia, katkonaisia ja kokeellisia luonteeltaan. Ykseysöllisyyttä voi tavata joissakin vapaa-ajan liminoideissa puuhissa kuten taiteessa ja urheilussa. Varsinkin nuorisokulttuurissa on selvästi havaittavissa vahvaa liminoidia rituaalisuutta muodin, musiikin sekä elokuva- ja videokulttuurin alueilla. Esimerkiksi rock-konsertit ja -festivaalit tai kauhu- ja väkivaltafilmit kykenevät muuntamaan vallitsevat kulttuuri- ja yhteiskuntailmiöt "omituiseksi ja kammottaviksi hahmoiksi".¹⁹

Modernin kulttuurin antirituaalisuus on paradoksaalinen pyrkimys vapautua "vanhanaikaisista" ja siten aikansa eläneistä rituaaleista - vain jotta päädyttäisiin moderniin kulutusrituaaliin. Modernin yhteiskunnan deritualisaatiopyrkimyksistä huolimatta Turner näkee liminoidissa rituaalistisuudessa

mahdollisuuden tuottaa uusia myyttejä ja rituaaleja uusintamaan ykseiöllisyyttä. Kuitenkin kyllästyminen "samaa vanhaan juttuun" voi olla voimakkaampaa kuin liminoidisuus.²⁰

Nuoruus, myytit ja rituaalit

Nuorten yhteisyydentunne ja yhdessäolo etsii toisia muotoja tilanteessa, jossa aikakäsitys on muuttunut syklisestä lineaariseksi, viestintä painottuneen yksisuuntaiseksi mediatavaran kuluttamiseksi, lapsuus itsessään tavaraksi, joka työllistää ammattikasvat-
taji, työ kahleeksi ja työttömyys tyhjiöksi.

Juhlaa ei voi nyhjästä tyhjästä ellei ole jotain yhteistä, jonka ympärille kerääntyä. Verrattuna esimerkiksi 60-luvun hippiliikkeeseen, joka eli ensisijaisesti yhdessäolosta ja yhteenkokoontumisista, tapahtumista ja konserteista, populaarikulttuuri on muuttunut yhä selvemmin mediakulttuuriksi. Se ui edellä kuvatussa jälkiteollisten paradoksien, kriisien ja muutosten meressä ja kehittää niistä aineksia uusiin myytteihin ja uusiin rituaaleihin.²¹

Mediasuhteissa on mahdollisuus luoda arkirituaalien lisäksi uusia juhlarituaaleja, individualistien sukupolvien perinteettömiä tapahtumia, joista yhteinen kokemus puuttuu tai se on vähäistä. Näiden liminoidien mediasuhteiden paradoksaalisuus ei rajoitu pelkästään siihen informaatioon, josta mediamyytit kehittyvät, kuten uutisiin tai populaari- ja korkeakulttuuriin. Lisäksi ne parodioivat itseään ja omia lähtökohtiaan esimerkiksi sarjafilmeistä, kauhuelokuvista tai rock-musiikista käsin. Näin ollen ymmärtämystä koko mediaympäristöstä, -taloudesta ja -kulttuurista lisäävät ehkä eniten paradoksit, poikkeukset ja kärjistyvät, mystiset ja intensiiviset mediaelämykset.

Kouluopetusta leimaava arkisuus ja välineellisyys eivät ole kovin hedelmällinen pohja myyttisten mediasuhteiden käsittelylle. Viestintäkasvatukseen sisältyy pyrkimyksiä demystifoida mediakulttuuria, riisua naamio medioilta. Jos tuo pyrkimys toteutuu, luokassa ajaututaan myyttittömyyden myytin varjossa pseudomyytteihin. Dotyn²² mukaan ne syntyvät silloin, kun kulttuuri epäonnistuu tehtävässään uudistaa myyttejä ja rituaaleja. Modernin tieteen voitto myyteistä on sangen kalsea myytti, jota voi käyttää pseudoempiirisen pintatiedon tieteellistämiseen, tuskin mediakasvatukseen.

Mytologian kehittyminen ei välttämättä pysähdy tieteen ja opetuksen antimyyttisyyteen. Kuitenkin välinpitämättömyys suuria kertomuksia kohtaan on omiaan viemään meitä vaaralliseen tyhjiöön, johon versoa rasismia, fasismia ja nationalismia kaltaisia myyttejä.²³ Esimerkkejä tästä tarjoavat Itä-Euroopan entiset sosialistivaltiot. Länsimaissa totaalista antimyyttisyyttä on rikkonut toisaalta kristillisten kertomusten ainakin periaatteellinen hyväksyntä, toisaalta toiset uskonnot ja uskomukset,

myös mediakulttuurissa elävä mytologia.

Se, onko koululaitos kehittämässä vai köyhdyttämässä mytologiaa jää kunkin lukijan vastattavaksi. Tuiaviin mielestä koulu on "selvitystilassa", mutta lujaluontoiset oppilaat saattavat luovia tuon karikon läpi musertumatta (antimyyttisen) tiedon alle. Arvosanoilla he tuskin hurraavat.

Viestintäkasvatuksen tai -opetuksen kehittämisuunnitelmissa näkyy usein huoli lasten ja nuorten ajautumisesta kaupallisen mediakulttuurin hyödynnettäviksi. Markkinat imaisevat heitä lonkeroillaan kaleeriorjiksi medialaivaan riistäen vapaan älyllisen kehityksen mahdollisuuden. Myyttiset mediasuhteet tai nautinnollis-rituaalinen mediakulttuuri toimivat petollisena houkuttimena tälle tielle.²⁴

Epäilemättä kapitalistisesti toimivat mediayritykset pyrkivät houkuttelemaan yleisöä mainostulojen turvaamiseksi ja lisäämiseksi - tai sitten oman yhteiskunnallisen statuksensa vahvistamiseksi, kuten Yleisradio. Mediasuhteet luodaan ohjelmavirrassa siten, että postliminaalia rituaalin päätöstä voi pitkittää vaikka vuorokausiksi.

Mediasuhteeseen juuttuminen on tuttu ilmiö, ja ainakin minä olen tuntenut mediariippuvuutta eli kyvyttömyyttä luopua mediasuhteista, vaikka nämä eivät olisi enää mielekkäitä. Kuitenkin pidän vääranä ajatusta, että media noitamaisesti lumoaishi katsojan pauloihinsa ja vielä kahlitsisi riippuvuuteen. Tätä vastaan on turha opettaa kriittisyyttä ja valikoivuutta.²⁵ Riippuvuutta hoidetaan yleensä muualla kuin koulussa.

Mediasuhteiden kontrolli

Nuorison mediasuhteisiin ja viihteeseen kohdistettu epäluulo ja kontrolli vetää vertoja päihdeiden ja huumeiden ajojahtiin. Miksikäs ei; onhan nautinnollis-rituaalisella mediakulttuurilla ja eri nautintoainekulttuureilla yhteyksiä keskenään niin paljon, että niitä vertailemalla parin osapuolet pystyvät valottamaan toisiaan.²⁶

Mediaa on tarkasteltu kuin tulta, hyvänä renkinä mutta huonona isäntänä, ja näkökulma on ollut viestintäkasvatuksessa asiantuntijoiden. Varsinainen kontrolli on kuulunut viranomaisille ja vanhemmille. Näiden rengiksi media on pyritty valjastamaan; lapset ja nuoret ovat olleet suojelun tai holhouksen kohteita sekä maaperää jota rengin tulisi muokata.²⁷

Kun mediasuhteiden holhoaminen ja kontrollointi on saavuttanut moralisoinnin tunnuspierrete yleinen vastarinta on herännyt. Jatkuva lasten mediasuhteiden laaduntarkkailu on sen sijaan hyväksytty lasten (lue: aikuisten) parhaana. Tavoitteiden tasolla kouluissa ollaan pyrkimässä vuoropuheluun oppilaiden kanssa viestintäopetuksen mestaroinnin sijaan. Käytännössä oppilaiden käsitysten huomioiminen lienee kuitenkin hyvän tahdon varassa jäykässä koulu-

systemissämme.²⁸

Mediasuhteiden verrattain nopea kehitys ja jatkuva liikkeellä olo on herättänyt epävarmuutta kontrolloijissa. Viestintäkasvatuksella on pyritty saamaan muutokset hallintaan ja tasapainottamaan liikettä. Toisaalta median on havaittu kilpailevan koulun kanssa paitsi sielujen hallinnassa myös uusiin työtehtäviin ja koko jälkiteolliseen yhteiskuntaan oppimisessa.²⁹

Opettajan kuuluu kontrolloida oppimista. Jos hän on itse omaksunut sisäisen kontrolliodotuksen ja usko oppimisen olevan yksin hänestä kiinni, ulkoinen kontrolli kuten oppilaiden omavaltaisuus tai mediasuhteiden läsnäolo tuntuvat uhkaavan opetustilannetta. Joko ohjaksia pitää opettaja (mahdollisesti välillä höllentäen) tai sitten oppilaat mellaavat luokassa ja video tai tietokonepelit tekevät opetuksen tyhjäksi.³⁰

Näin *unilokaalisesti* tarkasteltuna oppitunnit saattavatkin tuntua sietämättömiltä tai ankeilta. Jos tilanteen kontrolli nähdään ja hyväksytään *bilokaalisesti* sijoittuvan useampaan paikkaan, opettajaan, oppilaisiin, mediaan, koteihin, kavereihin ja niin pois päin, vuoropuhelu voi luokassa toteutua.³¹

Sisäinen kontrolliodotus mediaviestinnästä tarakoittaisi katsojan näkökulmasta sitä, että hän kontrolloisi mediasuhteitaan jatkuvasti ja yksipuolisesti. Valikoiden, kritisoiden tai mediasta ja muista toimijoista riippumatta tulkiten hän hallitsisi suhdetta.

Jos sisäinen kontrolliodotus häviäisi, unilokaalisesti nähtynä ulkoinen kontrolliodotus merkitsisi ajautumista median ohjelmavirran, kaveripiirin, viestintäkasvattajien tai jonkun muun toimijan viettäväksi. Tällöin opettajan näkökulmasta koulu ja media kilpailisivat tuosta sielupolosta kuin mainoksen terrierit sidostesukasta.

Bilokaalinen ulkoisen ja sisäisen kontrolliodotuksen jaon purkaminen edesauttaa opettajien ja oppilaiden yhteistä oppimista luokassa. Bilokaalisesti mediasuhteessa näkyy viestinnän kaikinpuolinen *yhteysluonne*. Kontrolli saa olla katsojalla, medialla tai muilla samanaikaisesti, ja vasta viestintäyhteydessä katsojista tulee katsojia ja mediasta medioita.

Kun Descartes aikoinaan piti ajattelua olemassaolon mittana, viestintä yhteytenä antaa olemassaololleni toisen kriteerin: kommunikoin, siis olen.

Viitteet

¹ Tuomo Turja, "Viestintäopetus elämyksellisyyden valossa", *Tiedotustutkimus*, vol. 14, 4/1991, 62-67.

² Tuomo Turja, *Mediakasvatuksen myytit ja myyttinen mediasuhde. Mediaviestinnän ja viestintäkasvatuksen tieteidenvälisiä arviointia*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 78/1992.

³ Brian G. Chang, "Viestintä dekonstruktion jälkeen. Kohti viestinnän fenomenologista ontologiaa", *Tiedotustutkimus*, vol. 12, 3/1989, 7-22.

⁴ Viestintäkulttuuritoimikunta, *III mietintö. Viestintäkasvatuksesta viestintäopetukseen*, komiteamietintö, 1991:12, 16.

⁵ Risto Volanen, "Viestintäkasvatuksen kehittämistarpeet 90-luvulla", tiivistelmä alustuksesta valtakunnallisessa lasten viestintäkasvatusseminaarissa Kajaanissa 22.-23.11.1990.

⁶ *Papalagit. Samoalaispäällikkö Tuiavii valkoisen miehen maailmassa*. Otava: Keuruu 1981, 110-111.

⁷ *Ibid.*, 98.

⁸ Veijo Hietala, "Humanistinen tv-tutkimus - vanhaa viiniä uudessa leilissä?" *Tiedotustutkimus*, vol. 15, 1/1992, 6.

⁹ Robert F. Murphy, *Cultural and Social Anthropology. An Overture*. Prentice-Hall: New Jersey 1986, 186.

¹⁰ William G. Doty, *Mythography - The Study of Myths and Rituals*. The University of Alabama Press 1986, 83.

¹¹ Turja 1992, 43.

¹² Doty 1986, 86.

¹³ Victor Turner, *Dramas, Fields and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*. Cornell University Press: Ithaca 1987, 13.

¹⁴ Fritjof Capra, *The Turning Point. Science, Society and the Rising Culture*. Fontana Paperbacks: Glasgow 1983, 292.

¹⁵ Turner 1987, 13.

¹⁶ Doty 1986, 91.

¹⁷ *Ibid.*, 92.

¹⁸ *Ibid.*, 93.

¹⁹ Lisa St.Clair Harvey, "Temporary Insanity: Fun, Games and Transformational Ritual In American Music Video", *Journal of Popular Culture*, vol. 24:1, Summer 1990, 42-43.

²⁰ Doty 1986, 94.

²¹ Esim. Tommi Hoikkala, Ossi Rahkonen, Christoffer Tigerstedt, Jussi Tuorma. "Tv ja Postmanin lapsuusteorian aiheet", *Tiedotustutkimus*, vol. 9, 2/1986, 10-11.

²² Doty 1986, 130.

²³ *Ibid.*, 19.

²⁴ Turja 1992, 32-35.

²⁵ *Ibid.*, 32-35 ja 92-93.

²⁶ *Ibid.*, 41-62.

²⁷ *Ibid.*, 58-61.

²⁸ *Ibid.*, 55, 60-61, 100; Turja 1991, 62.

²⁹ Turja 1992, 99-100.

³⁰ Turja 1991, 65.

³¹ *Ibid.*, 65-66; Kari Vesala, *Kontrollipremissit sosiaalisessa oppimisessa. Julian Rotterin sosiaalisen oppimisen teorian ja kontrolliodotuksen käsitteen tulkinta Gregory Batesonin oppimisteorian näkökulmasta*. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia, 2/1990, 77.